

Reguliranje pitanja studentskog rada u Bosni i Hercegovini

Maida Ćehajić-Čampara

Reguliranje pitanja studentskog rada u Bosni i Hercegovini

Maida Ćehajić-Čampara

Sarajevo, novembar 2019.

Ova publikacija je urađena uz pomoć Međunarodnog centra Olof Palme. Stavovi, mišljenja i zaključci u ovoj publikaciji ne moraju nužno odražavati stavove Udruženja Forum lijeve inicijative. Forum lijeve inicijative ne garantuje tačnost podataka koji su izneseni u ovoj publikaciji. Sva prava zadržana od Foruma lijeve inicijative.

Sadržaj

Uvod	4
Metodologija	4
1. Analiza trenutnog stanja u oblasti studentskog rada	5
1.1. Zakonska regulativa zapošljavanja i rada studenata u BiH	5
1.2. Rad studentskih servisa	6
1.3. Porezni tretman	8
1.4. Nadležne institucije za primjenu važećih zakona	10
2. Identifikacija problema	11
2.1. Nedostatak zakonske regulative u oblasti studentskog rada	11
2.2. Nedostatak zakonske regulative rada studentskih servisa	11
3. Komparativna analiza: Zakonska regulativa studentskog rada u Hrvatskoj i Srbiji	12
4. Rješenja i preporuke	14
4.1. Ponuđena rješenja	14
4.2. Preporuke	16
Zaključak	19
Literatura	21

Uvod

Ekonomski teret studiranja u Bosni i Hercegovini (u nastavku teksta: BiH) u pravilu pada na roditelje i studente, što za posljedicu ima otežano studiranje pojedinaca čije porodice raspolažu slabijim materijalnim resursima. Studenti slabijeg imovinskog stanja često moraju raditi da bi studirali. Osim ekonomskog aspekta, studentski rad je i najbolji način da mladi ljudi steknu prva radna iskustva, radne navike i profesionalne reference.

U BiH, kao i u drugim zemljama, sve je prisutniji fleksibilniji rad, te se može očekivati sve veći broj oblika zapošljavanja na određeno vrijeme, obavljanje privremenih i povremenih poslova, studentski rad i slično. Zato je važno da država osigura što ujednačenija statusna i materijalna prava svih kojih rade.

Pravna neuređenost studentskog rada, kao sve češćeg oblika angažmana učenika i studenata, omogućava brojne malverzacije i diskriminaciju zaposlenih studenata, koji ne uživaju zaštitu na radu. Veliki problem predstavlja i pitanje plaćanja poreza i doprinosa, što je oblast u čije uređenje država, zbog zaštite vlastitih interesa, mora biti direktno uključena.

BiH još uvijek nije usvojila zakone koji bi pravno regulirali rad studenata, što je preduvjet za uspostavljanje zakonskih mehanizama kontrole obavljanja studentskih poslova. Zakonskim uređenjem studentskog rada podrazumijeva se djelovanje kroz više dimenzija, uključujući donošenje nove zakonske regulative na način da se jasno definira studentski rad, spriječe poreske malverzacije, zaštite studentska prava, utvrdi minimalna satnica, te uspostave jasne i pravno definirane kontrole nad radom studentskih servisa i agencija koje se bave posredovanjem pri zapošljavanju studenata. Donošenjem zakonske regulative iz oblasti studentskog rada onemogućila bi se diskriminacija u oblasti studentskog zapošljavanja i regulirala pitanja socijalne i poreske politike.

Metodologija

Problem javne politike nametnut je uslijed nedostatka zakonske regulative u oblasti studentskog rada i zloupotreba u praksi koje je pravni vakuum omogućio. Politika je utemeljena na analizi zakonske regulative u oblastima studentskog rada i zapošljavanja, detektiranju i analizi rada studentskih servisa, te definiranju mogućih rješenja i preporuka.

Metode istraživanja uključile su analizu dostupnog materijala „desk analiza“, provođenje intervjua sa studentima, te kreiranje i ispunjavanje anketa od strane studenata. Komparativna analiza, koja uključuje rješenja Srbije i Hrvatske, također je uključena u sadržaj politike, te je korištena u procesu definiranja preporuka.

Posebna pažnja u okviru izrade politike posvećena je pitanju preporuka za unapređenje zakonske regulative u praksi kako bi se umanjile poteškoće s kojima se studenti suočavaju te spriječili daljnji gubici koje država trpi zbog pravne i faktičke neuređenosti oblasti studentskog rada i zapošljavanja. To se prije svega odnosi na zapošljavanja studenata od strane poslodavaca kao „jeftine radne snage na crno“, a da nisu definirani minimalna dnevnicna i adekvatni uvjeti za rad, plaćanje osiguranja od nesreće na radu te penzijskog i invalidskog osiguranja, izbjegavajući zapošljavati radnike, za koje je potrebno platiti doprinose i poreze.

1. Analiza trenutnog stanja u oblasti studentskog rada

1.1. Zakonska regulativa zapošljavanja i rada studenata u BiH

Zakonska regulativa koja se odnosi na oblast studentskog zapošljavanja i rada u BiH usvojena je na entitetskom nivou. Rad studenata, u pravilu, obavlja se putem studentskih servisa i agencija koje su posrednici u zapošljavanju studenata pri obavljanju privremenih i povremenih poslova. U skladu s pozitivnim zakonodavstvom, ugovori o obavljanju privremenih i povremenih poslova mogu se zaključiti u trajanju ne dužem od 60 dana u Federaciji BiH i 90 dana u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu BiH.

U Federaciji BiH zapošljavanje i rad studenata uređeni su **Zakonom o radu Federacije BiH**¹. Član 166. odnosi se na obavljanje privremenih i povremenih poslova, te kaže: *Za obavljanje privremenih i povremenih poslova može se zaključiti ugovor o obavljanju privremenih i povremenih poslova pod uvjetima: da su privremeni i povremeni poslovi utvrđeni u kolektivnom ugovoru ili u pravilniku o radu, da privremeni i povremeni poslovi ne predstavljaju poslove za koje se zaključuje ugovor o radu na određeno ili neodređeno vrijeme, sa punim ili nepunim radnim vremenom i da ne traju duže od 60 dana u toku kalendarske godine. Licu koje obavlja privremene i povremene poslove osigurava se odmor u toku rada pod istim uvjetima kao i za radnike u radnom odnosu i druga prava, u skladu sa propisima o penzijskom i invalidskom osiguranju.*

Prema članu 167. ugovor se zaključuje u pisanoj formi, te sadrži vrstu posla, način obavljanja posla, rok izvršenja posla i iznos naknade za izvršeni posao.

Republika Srpska studentski rad regulira **Zakonom o radu Republike Srpske**². Član 204. Zakona kaže: *Za obavljanje poslova koji su po svojoj prirodi takvi da ne traju duže od 90 radnih dana u kalendarskoj godini i da ne predstavljaju poslove za koje se zaključuje ugovor o radu poslodavac može da zaključi ugovor o obavljanju privremenih i povremenih poslova sa: 1) nezaposlenim licem; 2) radnikom koji radi nepuno radno*

¹ Službene novine Federacije BiH broj 26/16 i 89/18.

² Službeni glasnik Republike Srpske broj 1/16 i 66/2018.

vrijeme – do punog radnog vremena; 3) članom omladinske ili studentske zadruge, u skladu sa posebnim propisima; 4) korisnikom starosne penzije. Ugovor iz stava 1. ovog člana zaključuje se u pisanom obliku. Član 205. glasi: *Poslodavac može sa određenim licem da zaključi ugovor o djelu radi obavljanja poslova koji su van djelatnosti poslodavca, a koji imaju za predmet samostalnu izradu ili opravku određene stvari, samostalno izvršenje određenog fizičkog ili intelektualnog posla. Ugovorom iz stava 1. ovog člana između izvršioca posla i poslodavca uspostavlja se građansko-pravni odnos u smislu propisa o obligacionim odnosima i zaključuje se u pisanom obliku.*

Republika Srpska donijela je i **Zakon o studentskom standardu**³, koji nešto jasnije uređuje pitanja smještaja i ishrane u ustanovi studentskog standarda, studentskih stipendija, primarne zdravstvene zaštite, kulturnih, sportskih, rekreativnih, zabavnih aktivnosti, prava na organizirano korištenje slobodnog vremena i mogućnosti rada u studentskoj zadruzi. Prema članu 10. Zakona o studentskom standardu navedeno je zapošljavanje studenata kao mogućnost rada putem studentskih zadruga.

Brčko Distrikt studentski rad regulira **Zakonom o radu Brčko Distrikta BiH**⁴. Članom 109. regulirano je zapošljavanje na privremenim i povremenim poslovima: *(1) Za obavljanje privremenih i povremenih poslova može se zaključiti ugovor o obavljanju privremenih i povremenih poslova, pod uslovom da: a) su privremeni i povremeni poslovi utvrđeni u zakonu, podzakonskom aktu, kolektivnom ugovoru ili pravilniku o radu; b) ne predstavljaju poslove za koje se zaključuje ugovor o radu na određeno ili neodređeno vrijeme s punim ili nepunim radnim vremenom; c) ne traju duže od 90 dana u toku kalendarske godine. (2) Ugovor iz stava 1. ovog člana sadrži odredbe o poslu radi čijeg se izvršenja zaključuje ugovor, rokove za otpočinjanje i izvršenje posla, uslove i način njegovog izvršenja, kao i o visini, roku i načinu isplate nagrade za izvršeni posao. (3) Pored prava na naknadu za izvršeni posao, izvršilac posla po ugovoru, ukoliko posao obavlja u radnim prostorijama poslodavca, ima pravo i na osiguranje za slučaj povrede na radu.*

Zakon na nivou BiH nije usvojen, a ne postoje ni indicije da bi moglo doći do iniciranja i usvajanja zakona u skorijoj budućnosti.

1.2. Rad studentskih servisa

Studentski servisi u BiH, posredstvom kojih se angažiraju studenti i učenici, najčešće su organizirani i registrirani kao privredna društva. Šarolikost u postupanju u ovoj oblasti u Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Brčko Distriktu rezultat je nepostojanja propisa kojima bi bilo regulisano osnivanje i poslovanje studentskih servisa. U pravilu servisi se

³ Službeni glasnik Republike Srpske broj 01-500/08.

⁴ Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 19/2006 – prečišćen tekst, 19/2007, 25/2008, 20/2013, 31/2014 i 1/2015.

registriraju kao društva s ograničenom odgovornošću, s različitim nazivima (studentski servisi, zadruge, agencije i slično).

Servisi su u pojedinim slučajevima organizirani kao omladinske zadruge, na bazi odredbi **Općeg zakona o zadrugama**⁵. Opći zakon o zadrugama tretira zadrugu kao *oblik organiziranja dobrovoljno udruženih članova (u daljem tekstu: zadrugari) da bi zadovoljili svoje zajedničke ekonomske, socijalne i kulturne potrebe i težnje, kroz zajedničko posjedovanje i demokratsko kontrolirano privređivanje (poslovanje)*⁶. Član 3. navedenog zakona kaže: *Djelatnosti zadruge utvrđuju se zadružnim pravilima*. Studentski servisi osnivaju se na osnovu Općeg zakona o zadrugama BiH. Osnivačka skupštini zadruge većinom glasova članova donosi zadružna pravila i akte o poslovanju i radu zadruge. Prema Općem zakonu o zadrugama, zadružnu reviziju obavljaju zadružni savezi entiteta svake druge godine. Prema članu 73. *zadružna revizija je ispitivanje: primjene zadružnih principa u zadruzi, poslovanja zadruge sa zadrugarima i trećim licima, imovinsko-pravnih odnosa i međusobnih odnosa zadruge i zaposlenih, kao i primjene općih i zadružnih pravila u pogledu osnivanja, organiziranja i cjelokupnog poslovanja zadruge*. Ako entitetski zadružni savez, na osnovu izvještaja o zadružnoj reviziji, ocijeni da je učinjeno krivično djelo ili prekršaj, dužan je nadležnom organu podnijeti prijavu za pokretanje postupka.

Formalno-pravni nadzor nad radom entitetskih zadružnih saveza provodi nadležno entitetsko ministarstvo pravosuđa.

Studentski i učenički servis imaju ulogu posrednika između studenata odnosno učenika (koji su izvršioци određenih poslova) i poslodavaca. Za posao posredovanja studentski servis utvrđuje cijenu usluga koje se potencijalno mogu zatražiti od naručioca usluge (a na koju servisi obračunavaju i plaćaju PDV). Zaključeni ugovor između studenta s poslodavcem, poslodavac dostavlja studentskom servisu posredstvom kojeg se vrši uplata novca. Studentski servis nakon isplate poslodavca uplaćuje na račun studenta zarađeni honorar, od kojeg izuzima određeni procent.

Djelatnost studentskog servisa odvija se kroz nekoliko faza:

1. Sklapanje ugovora između servisa i zainteresiranog korisnika usluge/posla kojem prethodi potražnja zainteresiranog korisnika usluga i ponude servisa
2. Sklapanje ugovora o privremenom i povremenom poslu sa studentom ili učenikom – izvršiocem usluge
3. Ispostavljanje radnog naloga korisniku usluge

⁵ Na osnovu člana IV. 4. a) Ustava BiH Parlamentarna skupština BiH, na sjednici Doma naroda održanoj 30. septembra 2002. godine i na sjednici Predstavničkog doma održanoj 13. maja 2003. godine, usvojila je Opći zakon o zadrugama kojim je stavila van snage entitetske propise.

⁶ Opći zakon o zadrugama (Službeni glasnik BiH broj 18/03, str.1).

4. Prijem popunjenog radnog naloga od korisnika usluge s podacima o obimu i vrijednosti izvršenog posla kao podloge za ispostavljanje fakture korisniku
5. Ispostavljanje fakture korisniku usluge sa vrijednošću usluge i posredničke provizije
6. Isplata naknade studentu/učeniku za učinjeni angažman i plaćanje propisanog poreza na dohodak i obaveznih doprinosa.

Da bi postao član studentskog servisa, potrebno je da student dostavi kopiju lične karte, CIPS, potvrdu da je redovan student i kopiju bankovnog računa.

Studentski servisi u praksi rade na način posrednika u zapošljavanju studenata, angažirani studenti zaključuju ugovore o privremenim i povremenim poslovima s poslodavcem koji prosljeđuje ugovor studentskom servisu. Naručilac posla prema sklopljenom ugovoru sa studentom po završenom poslu isplaćuje studentu honorar, uz odbitak procenta koji pripada studentskom servisu. Poslovi ugovoreni putem angažiranja studentskog servisa odvijaju se po uputama i uz neposredan nadzor i kontrolu naručioca posla, što je i prirodno jer naručilac posla najbolje poznaje karakter i sve detalje konkretnog posla. Poslodavac je obavezan da osigura potrebna sredstva za rad, sredstva za zaštitu na radu, te uplati penzijsko i invalidsko osiguranje i ostale doprinose propisane zakonima o radu entiteta BiH i Brčko distrikta BiH.

Putem intervjua sa studentima saznajemo da su u ponudi većinom fizički radovi, poput čišćenja, utovara, slaganja magacina, zatim promocije različitih proizvoda, administrativni poslovi, raznošenja računa, letaka i slično. Studenti su nerijetko nezadovoljni uvjetima rada, a najveći broj pritužbi odnosi se na nepotizam, neadekvatne i zakašnjele naknade za rad i loše uvjete na radu. Naknade po satu kreću se u rasponu od 1,5 do 5 KM.

1.3. Porezni tretman

Porez na dohodak u BiH obračunava se na entitetskom nivou i Brčko Distriktu BiH. Stopa poreza na dohodak i način plaćanja regulirani su zakonima o porezu na dohodak te pravilnicima o primjeni zakona o porezu na dohodak.

Stopa oporezivanja u oblasti studentskog rada u Federaciji BiH je od 1. januara 2009. godine propisana članom 6. tačka 8. **Zakona o porezu na dohodak**⁷. Porez na dohodak ne plaća se na *prihode koje ostvare učenici i studenti putem učeničkih i studentskih udruga u toku jedne kalendarske godine do iznosa od četiri prosječne mjesečne plaće zaposlenih u Federaciji prema posljednjem objavljenom podatku Federalnog zavoda za statistiku*. Prema članu 16. Pravilnika o primjeni Zakona o porezu na dohodak akontacija poreza na prihode koje ostvare učenici i studenti posredstvom učeničkih i studentskih

⁷ Službene novine Federacije BiH broj 10/08 i 9/10.

zadruga obračunava se na razliku između stvarno isplaćenih prihoda i neoporezivog dijela utvrđenog na osnovu člana 6. tačka 8. Zakona o porezu na dohodak. Ako je mjesečni iznos prihoda koji premašuje neoporezivi dio prihoda manji od 250 KM porez se obračunava na način iz člana 27. stav 5. koji kaže: *Porez na dohodak po osnovi nesamostalne djelatnosti koji se obračunava na ostvareni dohodak za rad koji u jednom mjesecu nije trajao dulje od 10 dana, odnosno 80 sati, a za koji isplaćeni dohodak ne iznosi više od 250,00 KM, obračunava se po stopi od 10%, bez umanjenja za osobne odbitke iz članka 24. ovoga zakona.* Ako je iznos veći od 250 KM, na razliku koja premašuje iznos od 250 KM porez se obračunava na način utvrđen članom 27. stav 3. i/ili koji kaže: *(3) Akontacija poreza na dohodak od nesamostalne djelatnosti, koji se ostvaruje kod poslodavca kojem je uposlenik dostavio svoju poreznu karticu, obračunava se mjesečno od porezne osnovice koju čine svi oporezivi prihodi od nesamostalne djelatnosti koje je uposlenik ostvario kod tog poslodavca u tom mjesecu, umanjeni za plaćene rashode iz članka 11. ovoga zakona, i za iznos mjesečnih osobnih odbitaka iz članka 24. st. (1) i (2) ovoga zakona, primjenom stope iz članka 9. ovoga zakona. (4) Akontacija poreza na dohodak od nesamostalne djelatnosti, koji se ostvaruje kod poslodavca kojem uposlenik nije dostavio svoju poreznu karticu, obračunava se mjesečno od porezne osnovice koju čine svi oporezivi prihodi od nesamostalne djelatnosti koje je uposlenik ostvario kod tog poslodavca u tom mjesecu, umanjeni za plaćene rashode iz članka 11. ovoga zakona, primjenom stope od 10%. Zakona i u tom slučaju učenici i studenti mogu koristiti lične odbitke iz člana 24. Zakona o porezu na dohodak FBiH u smislu poreskih olakšica.*

U Republici Srpskoj, prema članu 10(3) **Zakona o porezu na dohodak**⁸ *poreski obveznik poreza na lična primanja ima pravo na sljedeće odbitke od poreske osnovice: 1) osnovni lični odbitak u iznosu od 6.000 KM godišnje.*

U Brčko Distriktu prema **Zakonu o porezu na dohodak**⁹ u članu 7 (h) stoji poreska olakšica za studente koji rade u smislu oslobađanja poreza na dohodak: *prihodi koje ostvare učenici i studenti putem učeničkih, studentskih i omladinskih zadruga u toku jedne kalendarske godine do iznosa osnovnog ličnog odbitka iz člana 25 stava 1 ovog zakona.*

Iz navedenog zaključujemo da postoje određene poreske olakšice za studentski rad, međutim olakšice za studentski rad nisu precizno definirane. S obzirom na niska primanja studenata tokom studentskog rada, trebali bi biti oslobođeni poreza na dohodak ili eventualno plaćati porez u iznosu do 10%.

⁸ Službeni glasnik Republike Srpske broj 60/15, 5/2016 – ispr. i 66/2018.

⁹ Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 2/10.

1.4. Nadležne institucije za primjenu važećih zakona

Nadzor nad primjenom Zakona o radu FBiH obavlja federalni odnosno kantonalni inspektor rada. Postoje federalna i kantonalna komisija za implementaciju zakona.

Nadzor nad primjenom Zakona o volontiranju FBiH i podzakonskih akata donesenih na osnovu ovog zakona te uvjetima i načinom volontiranja vrši Federalno ministarstvo pravde.

Nadzor nad primjenom Zakona o radu Republike Srpske vrši inspekcija rada Republike Srpske, a u dijelu koji se tiče prava, obaveza i odgovornosti zaposlenih u republičkim organima uprave i jedinicama lokalne samouprave vrši upravna inspekcija Republike Srpske.

Nadzor nad primjenom Zakona o studentskom standardu vrši Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske.

Nadzor nad primjenom Zakona o radu Brčko Distrikta BiH obavlja inspektor rada Brčko Distrikta BiH.

Nadležne institucije koje vrše nadzor nad primjenom važećih zakona dužne su dati upute poslodavcima i radnicima o najefikasnijem načinu primjene zakonskih propisa, te obavijestiti nadležne organe uprave o nedostacima koji nisu definirani postojećim zakonskim propisima.

Nadzor nad primjenom Zakona o volontiranju RS ima Republička uprava za inspekcijske poslove Republike Srpske.

Nadzor nad primjenom Zakona o volontiranju Brčko Distrikta vrši Vlada Brčko distrikta BiH – Odjeljenje za stručne i administrativne poslove- Pododjeljenje za podršku mjesnim zajednicama, udruženjima građana i nevladinim organizacijama.

2. Identifikacija problema

Prema analizi zakona koji reguliraju studentski rad i postojeća stanja na tržištu rada studenata i učenika u BiH izdvajamo sljedeće probleme:

2.1. Nedostatak zakonske regulative u oblasti studentskog rada

Studentski rad u BiH regulira se zakonima o radu entiteta i Brčko Distrikta BiH, kojima je predviđena mogućnost zaključivanja ugovora o obavljanju privremenih i povremenih poslova za studente. Zakoni ne definiraju minimalnu satnicu, ograničenje broja radnih sati sedmično za studente, uvećanje satnice za obavljanje poslova noću, praznicima i nedjeljom, prekovremeni rad, topli obrok, zaštitu na radu i osiguranje, isplate naknade, plaćanje doprinosa i poreza, uvjete rada, dnevnicu, rad vanrednih studenata i rad studentskih servisa.

2.2. Nedostatak zakonske regulative rada studentskih servisa

Evidentan je nedostatak zakonske regulative u oblasti studentskog zapošljavanja, što ostavlja otvorene mogućnosti za tretiranja studenata kao „jeftine“ radne snage i široke poreske malverzacije koje oštećuju budžet Federacija BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH.

Studentski servisi imaju ulogu posrednika između studenta i poslodavca. Studenti učlanjenjem u studentski servis dobijaju mogućnost zapošljavanja koje ima karakter privremenog i povremenog rada, a ne stalnog radnog odnosa. Studentski servisi i agencije registriraju se kao privredna društva, društva s ograničenom odgovornošću te se rad studentskih servisa i agencija koje su posrednici u zapošljavanju studenata na privremenim i povremenim poslovima regulira **Općim zakonom o zadrugama**¹⁰ koji ni po jednom članu ne regulira rad studentskih servisa.

U razgovorima sa studentima saznajemo da nisu zadovoljni radom studentskih servisa zato što ne postoji zakon o studentskom radu kojim bi se regulisala novčana naknada za obavljeni rad, prava i obaveze studentskog servisa, kao i studenta i poslodavca s kojim se sklapa ugovor o privremenim i povremenim poslovima. U stvarnosti se dešava da poslodavci često izbjegavaju plaćanje doprinosa i poreza na plate. Zapošljavaju neadekvatan kadar te angažiraju ljude „na crno“. Studenti naglašavaju da studentski servisi vrlo rijetko posreduju, što je primarna djelatnost, te da se smisao studentskog servisa gubi.

¹⁰ Službeni glasnik BiH broj 18/03, str. 1.

Problem predstavlja i činjenica da ne postoji jedinstveni cjenovnik usluga studentskih poslova. Studenti ističu da poslodavac ima pravo formirati vlastitu satnicu u dogovoru sa studentom. Iako većina studenata sama sebi pronalazi poslove, student mora biti član studentskog servisa jer se isplata novčane naknade vrši preko studentskog servisa, a procent od zarade uzima studentski servis.¹¹

Za ispravnost rada studentskog servisa nadležan je entitetski zadružni savez, koji obavlja redovnu reviziju jednom u dvije godine i po potrebi vanrednu reviziju. Veliki je broj studentskih servisa, zadruga i agencija na području BiH koje su posrednici u povremenom i privremenom zapošljavanju studenata. Svaki studentski servis ili agencija radi po svojim pravilima i aktima.

Glavne posljedice zakonske neuređenosti ove oblasti su:

- ✓ Niska stopa angažiranosti studenata na povremenim i privremenim poslovima kako u BiH tako i u inostranstvu (ferijalni poslovi),
- ✓ Loš studentski standard,
- ✓ Umanjeni prihodi na osnovu uplate doprinosa, poreza po ugovorima o povremenim i privremenim poslovima. Prema Zakonu o radu poslodavci su dužni osigurati sva prava kao i za radnike u radnom odnosu, kao i prava u skladu s propisima o penzijskom i invalidskom osiguranju.

3. Komparativna analiza: Zakonska regulativa studentskog rada u Hrvatskoj i Srbiji

Kada govorimo o zakonskoj i pravnoj regulativi studentskog rada, navest ćemo rješenja susjednih zemalja – Hrvatske i Srbije. U Hrvatskoj je krajem 2018. godine stupio na snagu **Zakon o obavljanju studentskih poslova**¹². Zakon donosi brojne promjene kojima bi se trebali osigurati bolji uvjeti rada za studente, a najveća novost je ta da će i vanredni studenti moći raditi preko studentskog servisa. U Zakonu je definicija pojma redovni student proširena na sve studente koji nemaju zasnovan radni odnos i/ili ne obavljaju samostalnu djelatnost obrta, slobodnog zanimanja i/ili poljoprivrede i šumarstva. Zakon određuje restrikciju poslodavcima da na istom radnom mjestu ne mogu ugovoriti poslovno uvjetovan otkaz radniku i zatim zaposliti studenta, te je na taj način zaštićen i radnik.

Zakon je pozitivan u svim kontekstima za studente. Studentima je zagwarantirana isplata ugovorene naknade u roku od 15 dana. Predviđeno je uvođenje digitalnog sistema, što će uveliko ubrzati sam proces i pojednostaviti administrativne zadatke studenata i

¹¹ Regulirano pravilima zadruge (studentskog servisa).

¹² Narodne novine 96/18, na snazi od 8. 11. 2018.

poslodavaca. Uvedena je minimalna naknada, uvećanje naknade za obavljanje poslova nedjeljom, noću i praznicima, te je otvorena mogućnost za ugovaranje naknade za prevoz i topli obrok.

Posrednik ugovorenog posla je studentski centar ili visoko učilište koje ima centar za studentski standard kao uspostavljenu jedinicu, a koja ima rješenje o odobrenju djelatnosti posredovanja koje izdalo ministarstvo nadležno za visoko obrazovanje.

Zakonom je također definiran obrazac za ugovor o studentskom radu, uspostavljeno digitalno povezivanje studentskih servisa s bazom podataka učilišta, te je definirana minimalna naknada za studentski rad.

Na kraju, u zakonu su propisane kazne do sto hiljada kuna za prekršaje od neisplate naknade studentu do fiktivnog ugovaranja poslova.

Primjer Zakona koji se donesen u Hrvatskoj može biti veoma korisna polazna osnova za izradu zakona u BiH koji bi trebali urediti oblast studentskog rada.

U Srbiji studenti obavljaju studentske poslove posredstvom omladinskih zadruga prema odredbama sljedećih zakona jer ne postoji zakon o studentskom radu:

Zakona o zadrugama (Službeni glasnik 112/15)

Zakon o radu (Službeni glasnik 24/05; 32/13; 75/14)

Zakon o PIO (Službeni glasnik 34/03)

Zakon o zdravstvenom osiguranju (Službeni glasnik 107/05)

Zakon o zapošljavanju (Službeni glasnik 36/2009)

Zakon o porezu na dohodak (Službeni glasnik 135/04)

Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu (Službeni glasnik 101/05).

Postupak uspostavljanja saradnje i zapošljavanja radnika vrši se potpisivanjem općeg ugovora o saradnji između firme i studentske omladinske zadruge i potpisivanjem posebnog ugovora s radnikom. Ugovor potpisuju poslodavac, radnik i zadruga. Naknada za rad zadrugara iskazuje se u bruto iznosu.

Srbija je usvojila **Zakon o učeničkom i studentskom standardu**¹³ kojim se uređuju prava, obaveze i odgovornosti učenika i studenata u oblasti učeničkog i studentskog standarda, osnivanje, organizacija i rad ustanova učeničkog i studentskog standarda, osnivanje i rad Republičkog fonda za razvoj naučnog i umetničkog podmlatka, finansiranje učeničkog i studentskog standarda, smještaj, ishrana, studentski kredit,

¹³ Službeni glasnik Republike Srbije broj 18/10, 55/13, 27/18 – dr. zakoni 10/19)

slobodne aktivnosti, stipendije, pohvale, nadzor nad provođenjem ovog zakona, kao i druga pitanja u oblasti učeničkog i studentskog standarda, međutim zakonska regulativa studentskog rada nije definirana posebnim zakonom.

4. Rješenja i preporuke

4.1. Ponuđena rješenja

Zakonom o studentskom standardu u Federaciji BiH i Brčko Distriktu BiH trebala bi se definirati pitanja ishrane, smještaja, stipendija, kredita, sportskih aktivnosti i druga relevantna pitanja koja su bitna za studente. **Zakonima o studentskom radu** definirala bi se pitanja vezana za rad studenata pri studentskom servisu, minimalna satnica, prekovremeni rad, uvjeti na radu, zaštita na radu i druga relevantna pitanja vezana za studentski rad kako redovnih tako i vanrednih studenata koji nisu u radnom odnosu. Propisi ne smiju vršiti diskriminaciju. Studentski servisi, agencije i zadruge da ne naplaćuju procent od studentskog rada/naknade.

U smislu uređenja oblasti studentskog rada, potrebno bi bilo preduzeti sljedeće aktivnosti:

1. Izrada nacрта i usvajanje zakona o studentskom radu na entitetskom nivou i na nivou Brčko Distrikta BiH – zakon o studentskom radu nije usvojen u entitetima i Brčko Distriktu BiH;
2. Izrada nacрта i usvajanje zakona o studentskom standardu u Federaciji BiH i Brčko Distriktu BiH; (Republika Srpska je usvojila Zakon o studentskom standardu);
3. Reguliranje rada studentskih servisa posebnim zakonskim aktom ili poglavljem u zakonu o studentskom radu u kojem će se definirati poslovanje i obaveze studentskog servisa i sadržaj ugovora o studentskom radu;
4. Prijedlog formiranja jednog studentskog servisa u okviru jednog univerziteta ili studentskog centra, koji mora imati rješenje o registraciji rada odobreno od nadležnog ministarstva za visoko obrazovanje;
5. Formiranje baze podataka – jedinstvenog registra na entitetskom nivou s precizno definiranim radom kroz zakonsku regulativu, u kojoj se moraju registrirati i prijaviti studentski servisi, zadruge i agencije za sklapanje privremenih i povremenih poslova;
6. Uspostavljanje studentskih servisa u okviru univerziteta i digitalnog jedinstvenog registra na entitetskom nivou imalo bi za cilj lakšu kontrolu i lakši nadzor nad procesom zapošljavanja, lakši način pronalaska poslova, studentski standard bi se mogao lakše podići ako bi se registracija, prijava i traženje posla vršili kroz jedinstveni sistem, tržište rada i obrazovanje imalo bi direktan kontakt, te bi se na taj način unaprijedio obrazovni sistem i stvarne potrebe rada, što bi

rezultiralo smanjenjem velikog broja nezaposlenih i smanjenjem kvote za poslove koji nisu potrebni;

7. Izrada jedinstvenog nacrtu ugovora o studentskom poslu- jedinstveni obrazac ugovora za studentski rad;
8. Zakonom bi se reguliralo da se novčana isplata za studentski rad vrši putem studentskih računa u bankama. Banke bi otvorile studentima studentske račune koji su u potpunosti besplatni a koji se isključivo koriste za isplatu novčane naknade za studentski rad, stipendija, studentskih nagrada, donacija i slično;
9. Studentski rad na završnim godinama studija bi mogao ulaziti u staž - naročito ako se radi o stručnim poslovima;
10. S obzirom na to da su studentske naknade niske, porez bi se trebao ograničiti na iznos do 10% ili u zakonu o studentskom radu odrediti neoporezivi dio studentske naknade (precizan iznos na godišnjem nivou). Naknada koja prelazi neoporezivi dio oporezuje se kao i plaće radnika u Bosni i Hercegovini u skladu s relevantnim propisima;
11. Studentski servisi i zadruge bi trebali više raditi na promociji. Internetske stranice servisa ako i postoje nisu dugi vremenski period ažurirane, te daju samo opis rada. Studentima je veoma teško doći do informacija o zapošljavanju, apliciranju na projekte, ferijalnoj praksi, stipendijama i dr.
12. Alternativno, u skladu sa zakonskim rješenjima, moglo bi se urediti obavljanje studentskog rada uz direktno sklapanje ugovora između poslodavca i studenta.

4.2. Preporuke

U Tabeli 1. navodimo preporuke za unapređenje studentskog rada u BiH

Tabela 1. *Preporuke za unapređenje studentskog rada u BiH*

Preporuke	Zadaci i način provođenja
Formiranje radne grupe za izradu nacrt zakona o studentskom radu u Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH	Izrada nacrt zakona o studentskom radu koji regulira studentski rad i definira prava i obaveze studenta, pitanja rada vanrednih studenata posredstvom studentskih servisa, minimalnu satnicu, ograničenja broja radnih sati sedmično, uvećanje satnice za obavljanje poslova noću, praznicima i nedjeljom, topli obrok, zaštitu na radu i osiguranje od povreda, socijalno i zdravstveno osiguranje, isplatu naknade, uplatu doprinosa i poreza.
Formiranje radne grupe za izradu nacrt zakona o studentskom standardu u Federaciji BiH i Brčko distriktu BiH	Nacrt zakona o studentskom standardu potrebno je izraditi u Federaciji BiH i Brčko Distriktu BiH koji će definirati, smještaj, ishranu, studentski kredit, stipendije, slobodne aktivnosti, pohvale, nagrade i druga relevantna pitanja koja se odnose na oblast studentskog života.
Prijedlog nacrt zakona o studentskom radu u Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Brčko Distriktu BiH Prijedlog nacrt zakona o studentskom standardu u Federaciji BiH; Prijedlog nacrt zakona o studentskom standardu u Brčko Distriktu BiH	Usvajanje predloženih zakona
Zakonska regulativa rada studentskih servisa, zadruga i agencija putem kojih studenti pronalaze privremene i povremene poslove na području Bosne i Hercegovine: <ol style="list-style-type: none"> 1. izrada nacrt zakona o osnivanju, radu i poslovanju studentskih servisa, agencija i zadruga 2. dopuna (poglavlje) Općeg zakona o zadrugama u BiH kojim se definira osnivanje, poslovanje i rad studentskih zadruga. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nacrt zakona o osnivanju, radu i poslovanju studentskih servisa, agencija i zadruga 2. Dopuna (poglavlje) Općeg zakona o zadrugama u BiH kojim se definira osnivanje, poslovanje i rad studentskih zadruga 3. Rad studentskih servisa, zadruga i agencija regulirati zakonom o studentskom radu

<p>Izrada prijedloga jedinstvene baze podataka na entitetskom nivou.</p> <p>Na taj način će se vršiti kontrola rada studentskih servisa, zadruga i agencija pri zapošljavanju studenata.</p>	<p>Formiranje jedinstvene digitalne baze definirati u zakonu o studentskom radu</p>
<p>Odrediti minimalnu satnicu za studentski rad kroz zakonsku regulativu na nivou entiteta BiH i Brčko Distrikta BiH;</p> <p>Definirati procent koji se odbija od studentske novčane naknade za studentski servis preko kojeg se student prijavio za rad. Procent i satnica treba da su definirani na entitetskom nivou;</p> <p>Izraditi jedinstveni prijedlog obrasca ugovora o studentskom poslu na entitetskom nivou (broj obrasca ugovora, sadržaj);</p> <p>Isplata studentske naknade preko studentskog računa u banci.</p>	<p>Navedene preporuke definiraju se zakonom o studentskom radu.</p> <p>Ugovori s bankama o otvaranju studentskih računa – navesti koje banke na području entiteta.</p>
<p>Osnaživanje rada studentskih servisa koji trebaju funkcionirati kao podrška studentima prilikom pronalaska poslova i zapošljavanja.</p>	<p>Izdvajanje sredstava pomoći za rad studentskih servisa kroz projekte na koje bi aplicirali – prijedlog resornim ministarstvima;</p> <p>Izrada godišnjeg finansijskog plana rada studentskih servisa s planiranim aktivnostima rada servisa i projektima koje moraju predati nadležnim institucijama na kraju godine (precizirati vrijeme);</p> <p>Dostupnost informacija za studente na web stranicama servisa (kontinuirano ažuriranje web stranice i ostalih stranica na društvenim mrežama) kako bi studenti na lakši način pronašli posao.</p> <p>Cilj je unapređivanje studentskog standarda te povezivanje studentskih servisa s biroima za zapošljavanje i firmama;</p> <p>Kontinuirana saradnja s poslodavcima, firmama i institucijama koje zapošljavaju studente te s biroima za zapošljavanje.</p> <p>Elektronska evidencija studenata, njihovih poslova, pomoć pri zapošljavanju;</p> <p>Uspostaviti elektronsku prijavu studenata na posao.</p>

Definiranje radnog vremena studentskog rada	Studentski rad i obavljanje poslova prilagoditi studentima kako bi mogli pohađati predavanja, spremati ispite i izlaziti na ispite (fleksibilno radno vrijeme). Definirati zakonom o studentskom radu.
Porezi na studentski rad – prijedlog olakšica na poreski dohodak za studentski rad	Definirati kroz Zakon o porezu na dohodak. Na entitetskom nivou i Brčko Distriktu BiH i u Zakonu o studentskom radu
O snažiti rad studentskih udruženja i studentskog parlamenta	Studentska udruženja i parlament temelje svoj rad na Zakonu o visokom obrazovanju na nivou Republike Srpske, kantonalnim zakonima u FBiH i Brčko Distriktu BiH te ostalim relevantnim zakonskim propisa. Uvezivanje studentskih udruženja sa studentskim servisima u pogledu studentskog zapošljavanja u smislu reorganizacije i kvalitetnijeg rada istih kako bi se poboljšao standard života i rada studenata u Bosni i Hercegovini. O snažiti rad studentskih udruženja i studentskog parlamenta.
Ferijalni rad u inostranstvu	Saradnja Agencije za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine sa studentskim servisima, zadrugama i agencijama i biroima za zapošljavanje u entitetima BiH i Brčko Distriktu BiH u smislu različitih projekata zapošljavanja studenata na ferijalnoj praksi u inostranstvu koji se realiziraju u toku ljetnog raspusta. Dati akcent na ferijalni rad studenata na projektima kroz različite javne pozive država, firmi i udruženja.
Studentski rad regulirati na način da ulazi u radni staž	Definirati zakonima o radu na entitetskom nivou i u Brčko Distriktu zakonom o studentskom radu

Institucije koje donose zakone

Zakon o studentskom radu u okviru kojeg se regulira i rad studentskih servisa, kao i zakon o studentskom standardu u Federaciji BiH donosi Vlada Federacije Bosne i Hercegovine.

Zakon o studentskom radu u okviru kojeg se regulira i rad studentskih servisa u Republici Srpskoj donosi Vlada Republike Srpske.

Zakon o studentskom radu u okviru kojeg se regulira i rad studentskih servisa, kao i zakon o studentskom standardu u Brčko Distriktu donosi Vlada Brčko Distrikta BiH.

Zaključak

Unapređenje i donošenje nove zakonske regulative studentskog standarda i rada, osim što proističe iz obaveze da se reguliraju i precizno definiraju prava i obaveze studenata koji rade, što je jedan od ključnih zadataka države BiH, jeste da se spriječe poreske zloupotrebe.

Zakonom o studentskom radu utvrdila bi se tačna cijena rada, a studentski servis bio bi dužan da plati studentski rad u zakonom propisanim rokom za isplatu. Također, zakon bi trebao regulirati ugovore o studentskom poslu s radnim vremenom, doprinosima i zaštiti od nesreće na radu.

Poslovanje studentskih servisa potrebno je unaprijediti i reorganizirati, te podvrgnuti potrebama i pomoći studenata u pronalaženju posla, kao i zaštiti studenata u okviru obavljanja rada. Studentski rad i obavljanje poslova treba prilagoditi studentima kako bi mogli pohađati predavanja, spremati ispite i izlaziti na ispite (fleksibilno radno vrijeme). Studenti često rade puno radno vrijeme, čime su onemogućeni da spremaju ispite i idu na predavanja.

Jedno od rješenja je izrada potpuno novog zakona o radu i poslovanju studentskih servisa, agencija i zadruga preko kojih se studenti zapošljavaju na privremenim i povremenim poslovima. Drugo rješenje je dopuna Zakona o zadrugama s posebno naznačenim poglavljem o radu, poslovanju i obavezama studentskih servisa i zadruga na području BiH s obzirom na to da se radi o veoma osjetljivoj mladoj populaciji društva kojoj je potrebno pružiti što bolje mogućnosti života i obrazovanja u BiH. Idealno i ispravno bi bilo da studentski servisi funkcioniraju na principu jedan univerzitet jedan servis, kako bi se sve potrebe za radnim angažmanom koncentrirale na jednom mjestu, te formiranje jedinstvene baze u koju bi se registrirali i prijavili svi studentski servisi, zadruge i agencije, kao i studenti koji apliciraju za rad. Na taj način vršila bi se lakša kontrola rada studentskih servisa i samih studenata.

Studente koji žele raditi kontrolirano slalo bi se na izvršavanje zadataka, imali bi osiguranu zaradu kroz utvrđenu cijenu rada za određene usluge i pravovremenu isplatu

od strane poslodavca, kao i precizno definirane ugovore o studentskom radu, pravima i obavezama kao što su osiguranje od nesreće na radu, uvjeti rada, radno vrijeme, visina naknade, isplata za prekovremeni, noćni rad, rad praznicima, vikendom i druga prava i obaveze koje proizlaze iz zakonske regulative vezane za studentski rad.

Sistem koji je potrebno uspostaviti za rad studenata imao bi za cilj da mladi ljudi radom posredstvom studentskih servisa, agencija i zadruga steknu radne navike. Najčešće je to prvi novac koji mladi zarade u životu, te ih država treba podržati i kreirati zakonske i humane uvjete za studentski rad.

Literatura

1. Zakon o radu Federacije BiH, Službene novine Federacije BiH broj 26/16 i 89/18.
2. Zakon o radu Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske broj 1/16 i 66/2018.
3. Zakon o studentskom standardu Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske broj 01-500/08.
4. Zakon o radu Brčko Distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 19/2006 – prečišćen tekst, 19/2007.
5. Opći zakon o zadrugama Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH broj 18/03.
6. Zakon o porezu na dohodak Federacije BiH, Službene novine Federacije BiH broj 10/08 i 9/10.
7. Zakon o porezu na dohodak Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske broj 60/15, 5/2016 – ispr. i 66/2018.
8. Zakon o porezu na dohodak Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine broj 2/10.
9. Zakon o obavljanju studentskih poslova Republike Hrvatske, Narodne novine 96/18, na snazi od 8. 11. 2018.
10. Zakon o učeničkom i studentskom standardu Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije broj 18/10, 55/13, 27/18 – dr. zakoni 10/19).
11. <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/nova-pravila-za-studentski-rad-doznajte-koliko-mogu-zaraditi-i-na-sto-treba-paziti-foto-20190612>, od 06.10.19.

